

IZBORI ZA PREDsjedNIKA REPUBLIKE HRVATSKE

7.2.2000.,2. krug

Građani Republike Hrvatske su na izborima 7. veljače u drugom krugu predsjedničkih izbora birali predsjednika Republike Hrvatske na oko 7 000 biračkih mjesta u Hrvatskoj i inozemstvu. Cijela Hrvatska bila je jedna izborna jedinica, a u drugom krugu natjecala su se dva kandidata s najboljim rezultatima iz prvog kruga: Stipe Mesić (HNS) i Dražen Budiša (HSL-SDP).

U popise birača bilo je upisano nešto više od 3, 8 milijuna birača u Republici Hrvatskoj, a popis birača u dijaspori brojio je oko 350 000 birača s pravom glasa.

Izbore je nadgledalo oko 400 međunarodnih promatrača i preko 4 000 promatrača nevladinih udruga, od kojih je 4 000 bilo akreditirano od strane GONG-a.

UVOD

Izbore za Predsjednika Republike Hrvatske promatralo je oko **4 000 promatrača** GONG-a širom Hrvatske organiziranih od strane 13 regionalnih ureda GONG-a. **Stotinjak mobilnih ekipa** GONG-a obišlo je 1 170 biračkih mjesta na kojima nije bilo promatrača GONG-a ili biračka mjesta na kojima su uočeni problemi ili nespornosti. GONG-ovi promatrači izbore su promatrali i u **dijaspori** i to u: Bosni i Hercegovini, Njemačkoj, Nizozemskoj, Italiji, Austriji, Sloveniji, Južnoafričkoj Republici i Francuskoj.

Na statistički izabranih 5% biračkih mjesta u Republici Hrvatskoj, GONG je imao tzv. "PVT promatrače" čija je zadaća bila telefonsko šifrirano dojavljivanje rezultata u "PVT centar" po završetku brojanja glasova i ispunjavanja zapisnika. U PVT centru, rezultati su obrađivani od strane kompjuterskih stručnjaka, statističara i konzultanata koji objavljeni na konferenciji za novinare u 24:00h 7.2..2000. godine.

Važnost izbora predsjednika Republike Hrvatske te veliko zanimanje za ishod drugog kruga izbora od strane građana, nevladinih udruga, medija, i međunarodne zajednice, doprinijelo je velikom postotku ponovnog odaziva građana Hrvatske na izbore. Građani, te većina biračkih odbora pokazali su zadovoljavajući nivo informiranosti o procesu izbora te zrelost koja se očitovala i u poštivanju izborne procedure, političkoj kulturi i tolerantnom duhu koji je vladao tijekom cijelog dana izbora. Cjelokupnoj atmosferi pridonijela je korektna organizacija izbora od strane Državnog i ostalih izbornih povjerenstava koji su u svojem djelovanju bili vrlo transparentni i otvoreni, ne samo prema kandidatima, već i prema nevladinim udrugama i medijima.

Centralni ured GONG-a korektno je surađivao s Državnim izbornim povjerenstvom, gradskim/općinskim izbornim povjerenstvima, kao i s većinom biračkih odbora. U rješavanju manjih problema na nekim biračkim mjestima, od strane izbornih povjerenstava i većine biračkih odbora naišli smo na razumijevanje i pomoć.

GONG je organizacijski promatranje i izvještavanje od početka do kraja sproveo na planirani način, bez većih problema i grešaka, tako da je u noći od 7. na 8. veljače u 13 regionalnih ureda GONG-a pristigla velika većina izvještaja svih promatrača i mobilnih ekipa, a u 20:30 uvečer 7. siječnja GONG-ov centar za paralelno prikupljanje i obradu rezultata izbora imao je gotove rezultate temeljene na izvještajima s 5% biračkih mjesta u Republici Hrvatskoj koji od službenih rezultata odstupaju za 0, 90%

Ovaj preliminarni izvještaj temelji se na izvještajima pristiglih iz regija u noći 8.2., kao i na dojavama o kritičnim situacijama naših promatrača te građana koji su ostavili osobne podatke. Prelimirani izvještaj napisan je prije finalne obrade svakog pojedinačnog izvještaja, a završni izvještaj ne može biti predstavljen dok svaki pojedinačni izvještaj s biračkog mjesta ne bude posebno obrađen, a službeni rezultati javno objavljeni i potvrđeni.

SAŽETAK

Opća ocjena GONG-a je da su izbori provedeni organizacijski vrlo korektno, a izborni je dan protekao u najboljem redu. Vrlo pozitivnim ocjenjujemo činjenicu da su se uočene nepravilnosti događale u manjem intenzitetu nego u prvom krugu predsjedničkih izbora, te nisu utjecale na tijek izbornog dana.

Kod većine elemenata izbornog procesa uočen je pozitivan pomak u odnosu na prvi krug i varirali su od korektnog do vrlo zadovoljavajućeg. Politička kampanja protekla je tolerantnom duhu s naglaskom na osobe i programe. Na žalost, dio medija namjerno je prekršio izbornu šutnju što nije profesionalno, kao ni u duhu provedbe slobodnih i poštenih izbora.

Od raspisivanja izbora, preko obvezatnih uputa do samog dana izbora, izbori su organizacijski vrlo korektno sprovedeni, a rad izbornog povjerenstva bio je u dovoljnoj mjeri transparentan i nezavisan. Obvezatne upute propisivale su djelove izbornog postupka kvalitetnije od samog izbornog zakona, što je posljedica zastarjelosti pojedinih odredbi samog Zakona.

Građani su bili mnogo bolje informirani i razumjeli su izborni proces, a većina je biračkih odbora svoj posao obavljala profesionalno i nepristrano. Mali broj kritičnih situacija, kao i vrlo tolerantna i demokratska atmosfera izbornog dana pokazuju da je Hrvatska učinila veliki korak u ispunjavanju svojih međunarodnih obveza, kao i u približavanju zemljama zapadne demokracije. Opća atmosfera izbora te svi subjekti izbornog procesa mogu biti ocijenjeni pozitivno s nadom da će tolerancija, pravna regulacija, sloboda medija, informiranost, kao i politička kultura građana odlikovati i svake sljedeće izbore.

GONG

GONG je nestranačka, nezavisna i nevladina organizacija građana utemeljena 1997. godine radi neovisnog i nepristranog nadgledanja procesa izbora u Republici Hrvatskoj. GONG, osim edukacije građana o njihovim biračkim pravima, promovira važnost nadgledanja izbornog procesa u cilju poštivanja izborne procedure i zakona, otkrivanja mogućih nepravilnosti i manipulacija, jačanja povjerenja građana u izborni proces i u izborne institucije te podizanju političke kulture građana Hrvatske.

GONG je do sada nadgledao osam održanih lokalnih i državnih izbora u RH te pet izbora u drugim zemljama i na taj način stekao dragocjeno iskustvo u pripremanju i educiranju velikog broja promatrača na održanim izborima, kako onima 3.siječnja, tako i na predsjedničkim izborima.

1997. GONG je u pokušajima nadgledanja izbora za Županijski dom i lokalnu upravu i samoupravu, te predsjedničkih izbora, bio onemogućen izbore promatrati unutar biračkih mjesta neizdavanjem dozvole od strane Državnog izbornog povjerenstva. Tek je u listopadu 1998.godine, nakon obraćanja Ustavnom sudu RH, povodom neizdavanja dozvole za promatranje izbora za Županijsku skupštinu Dubrovačko- neretvanske županije uspio izboriti svoje pravo na legalno promatranje izbora. Naime, nakon pozitivnog mišljenja i preporuke Ustavnog suda, DIP je dopunama obvezatnih uputa uveo pravo domaćih nestranačkih promatrača na promatranje svih lokalnih izbora.

GONG je donošenje novog izbornog zakona prepoznao kao mogućnost da domaći nestranački promatrači postanu legalni subjekt na izborima, te se u višemjesečnoj kampanji zagovaranja uspio izboriti za Članak 107. Zakona o izboru zastupnika koji propisuje prava i obveze

promatrača nevladinih udruga, a koji je zapravo 3/4 prijedloga članka kojim je GONG uspješno zagovarao promatranje izbora od strane nestranačkih promatrača među svim relevantnim političkim subjektima. Državno izborno povjerenstvo je dozvolu za nadgledanje izbora izdalo zainteresiranim nevladinim organizacijama, iako Zakon o izboru predsjednika RH poznaje samo stranačko promatranje izbora.

U sklopu navedene kampanje GONG-a "Mi, građani, promatramo" za izbore za Zastupnički dom Hrvatskog državnog sabora, koja je započela početkom lipnja 1999.godine, GONG je otvorio 13 regionalnih ureda i tako postao jedina nevladina organizacija u Hrvatskoj s mrežom ureda koji pokrivaju područje cijele zemlje, pa tako i u područjima Hrvatske u kojima nema nevladinih organizacija. Na izborima za Zastupnički dom HDS-a, GONG je organizirao promatranje s 5 000 promatrača od kojih je većina nastavila promatrati i oba kruga predsjedničkih izbora, iako se u međuvremenu prijavilo još 1 000 novih promatrača.

GONG je u svojem radu imao korektnu suradnju te podršku brojnih međunarodnih organizacija. Financijska pomoć pristigla je GONG-u s različitih adresa (USAID-OTI, EU, OSI, Westminster, Freedom House, NED, veleposlanstva Kanade, Velike Britanije, Nizozemske, Japanske, Norveške, Američke i Grčke) te od strane Ureda za udruge Vlade RH. Financijsku ili materijalnu pomoć GONG-u pružile su i brojne ustanove i organizacije u Hrvatskoj, privatne firme, brojne lokalne nezavisne novine, radio stanice i tv postaje, rent-a-carovi, kompjuterske tvrtke, hoteli, udruge, sindikati i trgovine. Ističemo veliku pomoć Microsofta, HTV-a i hotela Intercontinental.

PRAVNI OKVIR I PROVOĐENJE IZBORA

Paralelno s pripremama za održavanje parlamentarnih izbora tekao je i proces raspisivanja izbora za izbor predsjednika Republike Hrvatske koji je pokazao nedorečenost pojedinih odredbi Ustava RH koji ne definira precizno stanje spriječenosti predsjednika Republike.

Izborni zakon

Zakon o izboru predsjednika Republike Hrvatske iz 1992.g. pokazao je svoje nedostatke i potrebu za izglasavanjem novog zakona koji bi detaljno propisao proceduru provedbe izbora, a ne samo načela.

Zakon ne predviđa detaljne upute gdje, kada, kako i tko može sakupljati potpise za predsjedničku kandidaturu pojedinog kandidata, pa je tako došlo do povreda u smislu neravnopravnosti kandidata i utjecaja na birače, posebno na zaposlenike u javnim službama gdje su za pojedine kandidate sakupljani potpisi.

Zakon propisuje nestranačka izborna povjerenstva i biračke odbore. Kako u Republici Hrvatskoj ne postoji javna evidencija članova političkih stranaka, a ovlasti provjere članstva nisu dane ni Državnom izbornom povjerenstvu, gotovo je nemoguće provjeriti članstvo članova biračkih odbora u političkim strankama. U tom smislu, Zakon o izboru zastupnika u Hrvatski državni Sabor kroz višestranačka izborna tijela omogućava pravednije sudjelovanje političkih stranaka u organizaciji izbora i smanjuje mogućnost eventualne manipulacije.

Zakon predviđa prisustvo stranačkih promatrača, dok prisustvo domaćih, nestranačkih promatrača nije regulirano. Iako ni Zakon o izboru zastupnika u HDS ne propisuje detaljno prava i obaveze nestranačkih promatrača, mogao bi poslužiti kao dobra osnova za njihovo utvrđivanje, iako držimo da i on ostavlja previše nedorečenosti u nadležnost DIP-u.

Zakon ne predviđa objavljivanje rezultata za svako biračko mjesto posebno, što smanjuje transparentnost izbornog procesa i otežava jednakost pristupa informacijama za sve građane i zainteresirane subjekte. Ipak, DIP je obećao objavu izbornih rezultata za svako biračko mjesto posebno što je svakako pozitivan korak u unapređivanju odredbi zastarjelog izbornog zakona.

Provođenje izbora

Sukladno izbornom zakonu, konstituirano je Državno izborno povjerenstvo kao najviše tijelo za provedbu izbora, u istom sastavu kao i za provođenje parlamentarnih izbora, ali bez proširenog sastava kojega su činili predstavnici političkih stranaka.

DIP je svojim postupcima u izbornom procesu potvrdio nastojanja za provođenje transparentnih, a time i slobodnih i poštenih izbora, unatoč otežavajućim okolnostima kao što su neprecizan izborni zakon i vrlo kratki rokovi. Posebno su cijenjene preporuke Koordinacije za promatrače koja je učinila maksimalne napore kako bi se svim promatračima osigurao pravovremeni pristup na biračka mjesta.

Pozdravljamo i uvažavanje sugestija GONG-a Državnom izbornom povjerenstvu, a vezano za izmjene članova biračkih odbora zbog needuciranosti ili neprofesionalnosti, kao i za promjene izgleda pojedinih biračkih mjesta.

Prepoznavši značaj nestranačkog promatranja, DIP je putem Obvezatnih uputa dao pravo nevladinim udrugama da promatraju izbore. Pokušaj ograničavanja broja stranačkih i nestranačkih promatrača od strane DIP-a zbog tehničkih razloga veličine pojedinih biračkih mjesta, pravovremeno je spriječen odlukom Ustavnog suda RH, koja je zasigurno pridonijela povećanju transparentnosti i povećanju povjerenja javnosti u izborni proces, budući je svaka nevladina udruga i svaka politička stranka predlagatelj kandidata dobila pravo na najmanje jednog promatrača za svako biračko mjesto.

DIP je uvažio primjedbe GONG-a o nekoliko pitanja, od kojih je najvažnije izdavanje prijepisa zapisnika svim promatračima na svakom biračkom mjestu što je jedan od osnovnih ciljeva GONG-a i za buduće izborne postupke.

U provođenju izbora, pravnu nesigurnost za građane uzrokovala je nemogućnost ostvarivanja prava na glasovanje uzrokovana prvenstveno nepreciznim i neadekvatnim zakonskih propisima, što je posebno bilo karakteristično za 1. krug izbora.

Nakon odluke da se za provođenje 2. kruga predsjedničkih izbora koriste popisi birača zaključeni za 1. krug izbora, GONG je predložio Državnom ravnateljstvu za državnu upravu i lokalnu samoupravu produljenje rokova vezanih za ispise i upise s popisa birača, što je i učinjeno. Građani do gotovo tri dana prije izbora mogli dobivati potvrde za glasovanje izvan mjesta prebivališta, što je veliki napredak s obzirom na činjenicu da su se za 1. krug izbora takve potvrde izdavale do 10 dana prije izbornog dana.

Prema dojavama građana uočeno je da se *dio biračkih odbora ponovo nije odazvao na pozive starih, nemoćnih i nepokretnih osoba*, no u daleko manjem broju nego u prvom krugu izbora. Vjerujemo da je to posljedica povoljnijih vremenskih uvjeta, ali i odluke Ustavnog suda RH po kojoj je "pravovremeno" pozivanje biračkih odbora svako ono koje se dogodi od 7-19 sati na izborni dan, a uskraćivanje biračkog prava kažnjivo je zakonom.

DIP je donio obvezatne upute za glasovanje u inozemstvu kojima je propisao dokumentaciju potrebnu za glasovanje. Kako te obvezatne upute dopunjavaju pojedine odredbe Zakona o popisima birača, namjera je DIP-a bila onemogućavanje dvostrukog glasovanja, što je pozitivno, ali ponovo pokazuje na potrebu preciznijih zakonskih propisa. Institucije nadležne za popise birača radile su tijekom cijelog izbornog dana, no ponovo nisu u obzir uzete vremenske razlike između Hrvatske i drugih država u kojima se odvija glasovanje.

POLITIČKA KAMPANJA

Opća ocjena kampanje predsjedničkih kandidata je pozitivna s naznakom da se težište kampanja preselilo na osobu kandidata, a ne na stranačku pripadnost i ideologiju kao na prethodnim izborima.

Kandidati su se složili oko najbitnijih pitanja razvoja demokratskih procesa u RH, a pozitivno je i naglašavanje gospodarskih tema i građanskih sloboda te civilnog društva.

Mediji su uglavnom na zadovoljavajući način predstavili obojicu kandidata pri čemu su najzanimljivija bila međusobna sučeljavanja. Međutim, ponovo objavljivanje intencioznih članaka suprotnih novinarskoj etici i profesionalizmu u pojedinim medijima, direktno su štetili ugledu jednog kandidata čime je on doveden u neravnopravom položaj. Ne ulazeći u istinitost njihova sadržaja, isti tekstovi mogli su se objaviti u prikladnije vrijeme, a ne neposredno prije početka izborne šutnje

Kako kršenje izborne šutnje nije zakonski sankcionirano, pojedini mediji, ali i izborni stožeri predsjedničkih kandidata, namjerno su prekršili izbornu šutnju, pri čemu je Državno izborno povjerenstvo izdavalo samo upozorenja na kršenje obvezatnih uputa koje je samo donijelo.

GLASOVANJE I BROJANJE GLASAČKIH LISTIĆA

GONG svoja opažanja temelji na izvještajima regionalnih ureda GONG-a, promatrača i mobilnih ekipa, te na temelju dojava građana koje nisu anonimne.

Biračka su mjesta otvorena i zatvorena na vrijeme, a većina biračkih mjesta zaprimila je sav potreban izborni materijal. Manji je dio biračkih mjesta zaprimio manji broj glasačkih listića od broja građana upisanih u popise birača, što nije utjecalo na tijek glasovanja jer odaziv građana nigdje nije bio 100 %.

Drugi krug predsjedničkih izbora protekao je s minimalnim brojem kritičnih dojava (7), bez mnogobrojnih dojava građana, a sve uočene nepravilnosti događale su se u znatno slabijem intenzitetu nego na prošlim izborima. Jedine ozbiljnije dojave zapriimljene su od djelatnika MUP-a koji su se žalili da zbog radnog vremena (7 do 19) neće moći pristupiti glasovanju, međutim u telefonskim kontaktom s Ministarstvom i ministrom Lučinom, problem je riješen.

Primjećena je mnogo bolja informiranost građana, a većina je biračkih odbora posao obavljala profesionalano i nepristrano. Atmosfera na biračkim mjestima, prema ocjenama naših promatrača, bila je pozitivna i tolerantna.

Mjestimične nepravilnosti:

- kršenje izborne šutnje od strane medija
- plakati predsjedničkih kandidata u okolini biračkih mjesta
- nekorektno ponašanje biračkih odbora prema promatračima GONG-a
- nepropisno uređena biračka mjesta (nedostatak prostora, paravana, slike na zidovima...)
- neodlazak nemoćnim i nepokretnim osobama na njihov poziv
- grupno glasovanje
- više glasačkih listića u kutiji od broja birača koji su pristupili glasovanju
- glasovanje bez identifikacijskih dokumenata
- u prognaničkom neselju Blace (1460 ljudi) ponovno nije organizirano glasovanje, kao ni prijevoz do najbližeg mješovitog biračkog mjesta
- neažurirani popisi birača (umrli, iseljeni...)

Na ovim izborima većina je biračkih odbora pokazala dobro razumijevanje izbornog procesa, zakona i pravila, a većina regionalnih ureda GONG-a, osim daruvarskog i dijelom zagrebačkog, smatra da su birački odbori bolje organiziraniji i spremniji na suradnju nego na prošlim izborima. Građani Hrvatske s ruralnih područja pokazali su nešto nižu razinu informiranosti i educiranosti što se tiče izbornog procesa i pravila što daje značajne smjernice za budući rad državnih institucija i nevladinih organizacija.

O svim (malobrojnim) kritičnim situacijama i dojavljenim nepravilnostima obavještavali smo Državno i gradska izborna povjerenstva, kontaktirali s Ministarstvom unutarnjih poslova, OEES-om i svima onima na koje su se određene situacije odnosile te ističemo odličnu suradnju sa

svim navedenim institucijama. Raduje nas što su građani u ponovno zvali, dojavljivali i komentirali, a posebno nas veseli činjenica da su nam se za savjet i pomoć obraćali i djelatnici javnih službi i ministarstava.

PREPORUKE

Potrebne su izmjene i dopune Zakona o izboru predsjednika Republike Hrvatske u smjeru suvremenih demokratskih i tehnoloških dostignuća.

Nemogućnost dokazivanja ne-članstva u političkim strankama, kao i mogućnost zamrzavanja članstva, dovodi u pitanje nestranačke biračke odbore kakve smo imali na ovim izborima. Stav Državnog izbornog povjerenstva da su ovakva imenovanja u skladu sa zakonom dokazuje potrebu da se u svakom sljedećem izbornom zakonu dozvoli pravo svim političkim strankama (i neovisnim kandidatima) da kroz višestranačka tijela za provođenje izbora podjednako sudjeluju u njihovoj organizaciji.

Kako su pojedine odredbe izbornog zakona usko povezane s popisima birača, ovime još jednom ukazujemo na potrebu izrade centralne evidencije popisa birača. Popis birača trebao bi se temeljiti na skorom popisu stanovništva, a podaci kao što je nacionalna pripadnost birača ne bi trebali biti dio popisa jer ugrožavaju pravo na privatnost građana. Zakon o popisima birača iz 1992. godine zahtijeva hitne promjene, a popisi birača moraju biti javni dokument dostupan svim političkim strankama, kandidatima, i nevladinim udrugama koje su registrirane za promatranje izbora.

Iako je razumljivo poštivanje propisane zakonske procedure, biračka su mjesta uglavnom nepromjenjena od izbora do izbora. Stoga GONG drži da bi biračka mjesta trebala biti stalna kako bi birači znali gdje će glasovati, a u slučaju manjih izmjena, one moraju biti pravovremene kako bi se osiguralo informiranje birača. Također, neprimjerena uređenost biračkih mjesta od strane biračkih odbora djelomice je uvjetovana smještajem biračkog mjesta, pa je u budućim izbornim postupcima potrebno izbjegavati biračka mjesta u prostorijama privatnih kuća, ugostiteljskih objekata, vjeroučilišta, veteranskih udruga i sl.

Financiranje političkih kampanja mora biti javno te propisano zakonom kako bi se izbjegle manipulacije oko privatnih donacija i sukoba različitih interesnih grupa. Posebno bi trebalo propisati donacije iz inozemstva i također ih javno prikazati. Kako su oba predsjednička kandidata isto obećala, očekujemo da će ti podaci biti uskoro objavljeni.

Održani izbori pokazali su da je održavanje triju izbora u mjesec dana imalo značajnog utjecaja na profesionalnost i informiranost biračkih odbora i građana. Kao nepristrani, domaći promatrači, ponosimo se drugim krugom predsjedničkih izbora koji je protekao u još boljem ozračju i organizaciji nego prvi krug, iako je i prvi krug predsjedničkih izbora već bio bolji od parlamentarnih izbora.

Organizaciju i provedbu izbora ocjenjujemo vrlo pozitivnom ocjenom, a odaziv građana koji su po treći puta u mjesec dana odlazili na birališta i iskazali svoju svijest o važnosti održavanja izbora na demokratski osviješten i tolerantan način, smatramo najboljim znakom želje građana Hrvatske da aktivno sudjeluju u političkim procesima, razvoju društva i preobrazbi Republike Hrvatske u modernu, demokratsku državu.

Suzana Jašić
izvršna direktorica GONG-a